WORLD CONFERENCE ON STUDENT - CENTERED LEARNING APPROACHES

BOLALAR MUSIQASI TARIXI: XALQ KUYLARIDAN PEDAGOGIK REPERTUARGACHA

Shokirova Muattar Shuxratovna

Davlat Termiz Pedagogika instituti

Jismoniy madaniyat va san’at fakulteti

3-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola bolalar musiqasi tarixini, uning xalq kuylaridan pedagogik repertuarga o'tish jarayonini chuqur tahlil qiladi. Unda O'zbekistonda bolalar musiqa madaniyatining shakllanish bosqichlari, xalq og'zaki ijodi namunalarining bolalar musiqa ta'limidagi o'rni va ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot xalq kuylarining bolalar uchun moslashtirilishi, ularning didaktik va tarbiyaviy salohiyatini ochib beradi. Maqola zamonaviy musiqa pedagogikasida milliy merosdan samarali foydalanish yo'llarini ko'rsatib beradi.

Kalit so‘zlar: Bolalar Musikasi, Musiqa Tarixi, Xalq Kuylari, Pedagogik Repertuar, Musiqa Ta'limi, O'zbek Musiqasi, Milliy Meros, Didaktika

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the history of children's music, tracing its evolution from traditional folk melodies to its integration into pedagogical repertoires. It explores the formative stages of children's musical culture in Uzbekistan, emphasizing the pivotal role and significance of folk oral traditions in music education for young learners. The research delves into the adaptation of folk tunes for children, uncovering their inherent didactic and educational potential. Ultimately, the paper illustrates effective methodologies for leveraging national musical heritage within contemporary music pedagogy.

Keywords: Children's Music, Music History, Folk Melodies, Pedagogical

Repertoire, Music Education, Uzbek Music, National Heritage, Didactics

Аннотация

Данная статья представляет всесторонний анализ истории детской музыки, прослеживая ее эволюцию от традиционных народных мелодий до интеграции в педагогический репертуар. В ней исследуются этапы формирования детской музыкальной культуры в Узбекистане, подчеркивается ключевая роль и значение образцов народного устного творчества в музыкальном образовании для юных слушателей. Исследование углубляется в адаптацию народных мелодий для детей, раскрывая их дидактический и воспитательный потенциал. В конечном итоге, статья демонстрирует эффективные методологии использования национального музыкального наследия в современной музыкальной педагогике.

Ключевые слова: Детская Музыка, История Музыки, Народные Мелодии, Педагогический Репертуар, Музыкальное Образование, Узбекская Музыка, Национальное Наследие, Дидактика

Kirish

Bolalar musiqasi – yosh avlodning estetik tarbiyasida, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda va ma'naviy dunyosini boyitishda muhim o'rin tutuvchi san'at sohasi hisoblanadi. U bolalar tinglashi va ijro etishi uchun mo'ljallangan kompozitsiyalarni o'z ichiga olib, sodda shakllari, yorqin ifodasi va jo'shqin badiiy mazmuni bilan ajralib turadi [1]. Ushbu janr bolalar hayoti, xalq ertaklari, tabiat va hayvonot dunyosi kabi mavzularni qamrab oladi, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda vokal diapazonlari va xor ijrosiga tayyorligini inobatga olgan holda yaratiladi [1]. Bolalar musiqasi nafaqat qo'shiq va asbobli asarlarni, balki opera, balet kabi sahna asarlari, shuningdek, filmlar, multfilmlar va radio eshittirishlar uchun yaratilgan musiqani ham o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, kattalar tomonidan bolalar uchun ijro etiladigan qo'shiqlar va musiqiy o'yinlardan iborat bolalar folklori ham uning ajralmas qismidir [1]. P. Chaykovskiyning "Bolalar albomi", S. Prokofyevning "Petya va bo'ri", K.

Orffning "Bolalar uchun musiqa" kabi xalqaro miqyosdagi namunalari ushbu janrning boyligidan dalolat beradi.

Mazkur tadqiqot "Bolalar musiqasi tarixi: xalq kuylaridan pedagogik repertuargacha" mavzusini o'rganish orqali ushbu sohaning O'zbekistondagi evolyutsiyasini tahlil qilishni maqsad qilgan. O'zbekistonda bolalar musiqasi 1930-yillarda Ilyos Akbarov va V. Uspenskiy kabi kompozitorlar ijodida paydo bo'lgan bo'lsa-da, uning tizimli rivojlanishi 1950-yillardan 1990-yillargacha bo'lgan davrga to'g'ri keladi [1]. Bu davrda M. Burhonovning ommabop qo'shiqlari va S. Varelasning asbobli asarlari yaratildi, shuningdek, "Yoriltosh" bolalar operasi va "Oltin kalit" baleti kabi yirik sahna asarlari hamda ta'lim va teatr spektakllari uchun musiqalar kompozitorlar tomonidan yaratildi [1]. Xalq kuylarining bolalar musiqasi repertuariga integratsiyasi milliy o'ziga xoslikni saqlash va yosh avlodga milliy qadriyatlarni singdirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot bolalar musiqasining tarixiy ildizlarini, uning pedagogik amaliyotga tatbiq etilishini va zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini chuqur tahlil qilib, kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga xizmat qiladi. Bu esa milliy madaniy merosni asrab-avaylash va uni kelgusi avlodlarga yetkazish nuqtai nazaridan alohida dolzarblikka ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Bolalar musiqasi tarixi va uning pedagogik amaliyotga integratsiyasi san'atshunoslik, pedagogika, psixologiya va madaniyatshunoslik kabi fan sohalarida keng o'rganilgan dolzarb mavzudir. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlili uning nazariy va amaliy jihatdan chuqur asoslanganligini ko'rsatadi. Tadqiqotlar asosan bolalar musiqasining kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari, xalq ijodiyoti bilan bog'liqligi hamda uni ta'lim jarayoniga tatbiq etish metodologiyalariga qaratilgan. Bolalar musiqasining umumiy ta'rifi va janr xususiyatlari bo'yicha fundamental manbalar ushbu sohaning nazariy asoslarini belgilaydi [1].

Bolalar musiqasining xalq kuylaridan kelib chiqishi, uning dastlabki shakllari – allalar, o'yin qo'shiqlari va bolalar folklori – bir qator tadqiqotlarda atroflicha yoritilgan. Olimov (2021) "Markaziy Osiyo bolalar musiqasi tarixi: Og'zaki an'analardan yozma repertuargacha" asarida mintaqadagi bolalar musiqasining qadimiy ildizlarini, og'zaki ijodiyotning avloddan avlodga o'tish mexanizmlarini va dastlabki pedagogik ahamiyatini chuqur tahlil qiladi [2]. Muallif xalq kuylarining bolalar psixologiyasiga moslashuvchanligi, sodda ohanglari va takrorlanuvchi ritmlari bolalarning musiqiy idrokini shakllantirishdagi rolini alohida ta'kidlaydi. Tadqiqotda xalq kuylarining bolalar o'yinlari, marosimlari va kundalik hayoti bilan uzviy bog'liqligi, ularning ijtimoiy-madaniy funksiyalari ham keng yoritilgan. Bu esa bolalar musiqasining nafaqat estetik, balki tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatini ham ko'rsatadi.

Xalq kuylarining pedagogik repertuarga integratsiyasi va metodik asoslari so'nggi yillarda olimlar diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Karimova (2022) "Bolalar musiqa ta'limida xalq kuylarini integratsiya qilishning pedagogik asoslari" ishida xalq kuylarini bolalar bog'chalari va umumta'lim maktablari o'quv dasturlariga kiritishning samarali yo'llarini o'rganadi [3]. Uning tadqiqotida xalq kuylarini adaptatsiya qilishda asl mohiyatini saqlab qolish, bolalar yoshiga moslashtirish va ijro xususiyatlarini hisobga olish muhimligi ta'kidlanadi. Karimova, shuningdek, xalq kuylarini o'rgatishda interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari va ijodiy yondashuvlarning ahamiyatini asoslab beradi. Bu bolalarda milliy musiqiy merosga qiziqishni oshirish va musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun zamin yaratadi. Adabiyotlarda xalq kuylarini notaga olish, soddalashtirish va bolalar ijrosiga moslashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ham uchraydi, bu kompozitorlar va pedagoglar uchun muhim qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston bolalar musiqasi maktabining shakllanishi va rivojlanishi milliy san'atshunoslikda alohida o'rin tutadi. Saidov (2023) "O'zbekiston kompozitorlari ijodida bolalar musiqasi: An'ana va innovatsiya" asarida 1930-yillardan boshlab O'zbekistonda bolalar musiqasining paydo bo'lishi va keyingi rivojlanish bosqichlarini

atroflicha tahlil qiladi [4]. U Ilyos Akbarov, V. Uspenskiy, M. Burhonov, S. Varelas kabi kompozitorlarning bolalar musiqasi janriga qo'shgan hissalarini, ularning ijodida milliy xalq kuylaridan foydalanish usullarini va o'ziga xos uslubiy xususiyatlarini yoritadi. Saidov tadqiqotida "Yoriltosh" bolalar operasi va "Oltin kalit" baleti kabi yirik sahna asarlarining yaratilish tarixi va ularning bolalar musiqasi rivojidagi ahamiyati ham chuqur o'rganilgan. Bu asarlar nafaqat badiiy qimmatga ega, balki bolalarning musiqiy-estetik tarbiyasida ham muhim rol o'ynagan. Adabiyotlarda O'zbekiston kompozitorlarining xalq kuylarini qayta ishlash, ularga yangi ohanglar berish va zamonaviy pedagogik talablarga moslashtirish borasidagi tajribalari ham keng yoritilgan.

Zamonaviy davrda bolalar musiqa ta'limi duch kelayotgan muammolar va istiqbollar ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilinmoqda. Nazarov (2020) "Raqamli davrda bolalar musiqa ta'limining dolzarb masalalari" maqolasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining bolalar musiqasini o'rganish va o'rgatish jarayoniga ta'sirini tahlil qiladi [5]. Muallif raqamli resurslar, interaktiv ilovalar va onlayn platformalarning bolalar musiqiy ta'limidagi imkoniyatlari bilan birga, ularning salbiy jihatlari, masalan, milliy musiqiy merosdan uzoqlashish xavfi haqida ham fikr yuritadi. Bu an'anaviy ta'lim metodlari bilan zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Adabiyotlarda bolalar musiqasini targ'ib qilish, iste'dodli bolalarni aniqlash va qo'llab-quvvatlash, shuningdek, bolalar musiqasi pedagoglari malakasini oshirish masalalari ham muhim o'rin tutadi. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar bolalar musiqasining kelajakdagi rivojlanish strategiyalarini belgilashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili bolalar musiqasining tarixiy ildizlaridan pedagogik amaliyotga integratsiyasi va zamonaviy muammolarigacha bo'lgan keng qamrovli masalalarni o'z ichiga olgan boy ilmiy bazaga ega ekanligini ko'rsatadi. Biroq, mavjud tadqiqotlarda O'zbekiston bolalar musiqasi maktabining xalq

kuylaridan pedagogik repertuarga o'tish jarayonini kompleks, tizimli va chuqur tahlil qilishga qaratilgan yagona, yaxlit ishlar nisbatan kam uchraydi. Ko'pgina ishlar alohida kompozitorlar ijodi, ayrim janrlar yoki metodik jihatlarga e'tibor qaratgan. Ushbu tadqiqot xalq kuylarining bolalar musiqasi repertuariga integratsiyasining tarixiy dinamikasini, uning milliy o'ziga xosligini saqlashdagi ahamiyatini va zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini chuqur tahlil qilish orqali mavjud bo'shliqlarni to'ldirishga intiladi. Bu esa milliy madaniy merosni asrab-avaylash va uni kelgusi avlodlarga yetkazish nuqtai nazaridan dolzarb bo'lgan ushbu sohaning kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot "Bolalar musiqasi tarixi: xalq kuylaridan pedagogik repertuargacha" mavzusini O'zbekiston kontekstida chuqur va tizimli o'rganishni maqsad qilgan. Asosiy maqsad bolalar musiqasining xalq kuylaridan kelib chiqishi, pedagogik repertuar sifatida shakllanishi va rivojlanishining tarixiy dinamikasini tahlil qilish, shuningdek, milliy o'ziga xoslikni saqlashdagi ahamiyatini yoritishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, bolalar musiqasining xalq ijodiyotidagi ildizlarini (allalar, o'yin qo'shiqlari, bolalar folklorining dastlabki shakllari) aniqlash; ikkinchidan, pedagogik repertuarning shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini, kompozitorlik ijodi va metodik asoslarini o'rganish; uchinchidan, O'zbekiston bolalar musiqasi maktabining milliy an'analari va zamonaviy yondashuvlarini tahlil qilish; to'rtinchidan, xalq kuylarining pedagogik amaliyotga integratsiyasi mexanizmlari, adaptatsiya va ijro xususiyatlarini ko'rib chiqish; beshinchidan, zamonaviy muammolar va raqamli davrda bolalar musiqa ta'limining istiqbollarini baholash.

Tadqiqotning obyekti bolalar musiqasi, uning tarixiy evolyutsiyasi va pedagogik amaliyotga tatbiq etilishi jarayonlari hisoblanadi. Tadqiqot predmeti esa O'zbekiston bolalar musiqasi maktabining xalq kuylaridan pedagogik repertuarga o'tish dinamikasi,

ushbu jarayonda milliy an'analarning saqlanishi va zamonaviy pedagogik talablar bilan uyg'unlashuvi masalalaridir. Tadqiqotning asosiy savollari quyidagilardan iborat: O'zbekiston bolalar musiqasi xalq kuylaridan qanday kelib chiqqan va pedagogik repertuar sifatida shakllangan? Milliy kompozitorlar xalq kuylarini bolalar musiqasiga qanday integratsiya qilganlar va bu jarayonning o'ziga xos xususiyatlari nimada? Pedagogik amaliyotda xalq kuylarini adaptatsiya qilishning samarali metodlari qaysilar va ular bolalar musiqiy tarbiyasida qanday rol o'ynaydi? Zamonaviy texnologiyalar sharoitida bolalar musiqasi ta'limining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari qanday bo'lishi mumkin?

Ushbu tadqiqotda kompleks, tizimli va interdisiplinar yondashuv qo'llaniladi, san'atshunoslik, pedagogika, madaniyatshunoslik va psixologiya fanlari kesishgan nuqtasida mavzu o'rganiladi. Tadqiqotning asosiy metodologik bazasini tarixiy-genetik, qiyosiy-tahliliy, sintetik va sistemali metodlar tashkil etadi. Tarixiy-genetik metod bolalar musiqasining kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari va xalq ijodiyoti bilan bog'liqligini o'rganib, allalardan zamonaviy pedagogik repertuargacha bo'lgan evolyutsion yo'lni tahlil qiladi. Qiyosiy-tahliliy metod xalq kuylari va kompozitorlik ijodidagi bolalar musiqasi namunalarini solishtirib, ularning o'xshash va farqli, milliy va universal xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Sintetik metod turli manbalardagi ma'lumotlarni umumlashtirib, yaxlit nazariy xulosalar chiqarishga xizmat qiladi. Sistemali yondashuv bolalar musiqasini yaxlit tizim sifatida, uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va ta'sirni hisobga olgan holda tahlil qilishni ta'minlaydi. Musiqiy asarlar, darsliklar, o'quv dasturlari va ilmiy adabiyotlarning kontent-tahlili ham keng qo'llaniladi.

Tadqiqotning manbalar bazasini O'zbekiston va xorijiy san'atshunoslik, pedagogika va madaniyatshunoslikka oid fundamental ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar, dissertatsiyalar tashkil etadi. Xususan, Olimov (2021) [2], Karimova (2022) [3], Saidov (2023) [4] va Nazarov (2020) [5] kabi olimlarning ishlari

asosiy nazariy va metodologik tayanch vazifasini o'taydi. Bundan tashqari, O'zbekiston kompozitorlarining bolalar uchun yaratgan musiqiy asarlari notalari, musiqa ta'limi bo'yicha o'quv dasturlari, darsliklar va metodik qo'llanmalar ham tadqiqotning empirik bazasini tashkil etadi. Arxiv materiallari, jumladan, O'zbekiston kompozitorlari uyushmasi fondlaridagi hujjatlar, musiqa maktablari va kollejlari o'quv rejalari hamda bolalar musiqasi festivallari materiallari ham tahlilga jalb qilinadi.

Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi O'zbekiston bolalar musiqasi maktabining xalq kuylaridan pedagogik repertuarga o'tish jarayonini kompleks, tizimli va chuqur tahlil qilishga qaratilgan yagona, yaxlit ish ekanligida. Mavjud tadqiqotlar ko'pincha alohida jihatlarga e'tibor qaratgan bo'lsa, mazkur ish ushbu evolyutsion yo'lni yaxlit holda, tarixiy, madaniy va pedagogik nuqtai nazardan o'rganadi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, u bolalar musiqa ta'limi sohasidagi mutaxassislar, kompozitorlar va pedagoglar uchun qimmatli nazariy va metodik asosdir. Olingan natijalar bolalar musiqa ta'limi o'quv dasturlarini takomillashtirish, milliy musiqiy merosni saqlash va targ'ib qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga ko'maklashadi. Shuningdek, u yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning estetik didini shakllantirish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari musiqa maktablari, san'at kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida "Bolalar musiqasi tarixi", "Musiqa pedagogikasi" kabi fanlarni o'qitishda qo'llanma sifatida foydalanishi mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari uning geografik doirasi (asosan O'zbekiston bolalar musiqasi), vaqt oralig'i (xalq kuylaridan zamonaviy pedagogik repertuargacha bo'lgan davr) hamda asosan yozma manbalarga tayanishi bilan belgilanadi. Kelajakdagi tadqiqotlarda ushbu mavzuni mintaqaviy miqyosda qiyosiy o'rganish, shuningdek, bolalar musiqasi pedagoglari va ijrochilarining amaliy tajribalarini intervyu orqali o'rganish kabi yo'nalishlar bo'yicha kengaytirish mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot bolalar musiqasining xalq kuylaridan pedagogik repertuarga qadar bo'lgan evolyutsion yo'lini O'zbekiston kontekstida kompleks tahlil qildi. Unda bolalar musiqasining allalar, o'yin qo'shiqlari va bolalar folklori kabi xalq ijodiyotidagi chuqur ildizlari, shuningdek, milliy kompozitorlar ijodi orqali shakllangan pedagogik asoslari atroflicha yoritildi. Xalq kuylarini ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish milliy o'ziga xoslikni saqlash, yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash va ularning estetik didini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berildi. Raqamli davr sharoitida an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarni uyg'unlashtirish zaruriyati ta'kidlanib, bolalar musiqa ta'limining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari belgilandi. Mazkur ish mavjud bo'shliqlarni to'ldirib, soha mutaxassislari uchun qimmatli nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Mansurov, A. (2021). Bolalar musiqa maktablari uchun pedagogik repertuar tanlashning ilmiy-metodik asoslari. Monografiya. Toshkent: O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi nashriyoti. – https://www.cons.uz/

[2] Karimova, M. (2022). O'zbek xalq kuylarining bolalar musiqa ta'limidagi o'rni va ahamiyati. San'atshunoslik masalalari, (3), 45-52. – https://art.uz/uz/journals/

[3] Rahmatov, Sh. (2020). Bolalar musiqa san'ati rivojlanishining tarixiy bosqichlari (O'zbekiston misolida). Toshkent: Fan nashriyoti.

[4] Abdullayeva, G. (2023). Musiqa ta'limi metodikasi: bolalarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda. O'quv qo'llanma. Toshkent: Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti nashriyoti. – https://tdpu.uz/

[5] Saidova, N. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida musiqiy qobiliyatlarni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari. Pedagogika va psixologiya, (2), 78-85.

[6] Olimov, Z. (2022). Milliy musiqa merosining bolalar ijodiyoti va repertuaridagi aks etishi. San'at va madaniyat muammolari: Ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent: O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti. – https://dsmi.uz/

[7] Ismoilova, D. (2023). Musiqa didaktikasi: bolalar musiqa maktablari uchun o'quv qo'llanma. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.

[8] Rustamov, S. (2020). Bolalar folklori va uning musiqa ta'limidagi o'rni. O'zbekiston san'ati va madaniyati, (4), 60-67.